

A klubban elhangzott *Dr. Benedek Katalin* művészettörténész előadása a budapesti nemzeti emlékhelyekről. Az előadás szövegét szeptemberi számunkban közöljük.

Nagyszabású rendezvényre került sor június 21-én, a Kerület Napján az Országúti Ferences Templomban. Pergolesi *Stabat Mater* című műve és Sajo Sándor versei, mint az egyetemes és a magyar kultúra bemutatása nagyszerűen sikerült a Magyar Állami Operaház kamaraegyüttese és *Bakos Kornélia*, *Kirkósa Orsolya* operaénekesek, valamint *Bánffy György* színművész tolmácsolásában, a Vers és zene sorozat első előadásaként.

Külön megköszönjük Kolos Atyának, hogy lehetőséget adott a hangverseny megrendezésére e csodálatos környezetben, oly sok ember öröme.

Köszönetet mondunk a Fővárosi Közgyűlés Humanitas Civitatis Közalapítványnak, a Fővárosi Közgyűlés Esélyegyenlőség Alapnak, valamint az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület rendezőnek, a Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulásának, hogy segítségével sikeresen megvalósíthattuk nagyszabású terveinket.

II.ker.ÖKÖ /M/

* * *

Ikonok helyett kódexminiaturák

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Kedves vendégeink!

Van egy középkori mondás, értelemszerűen idézem: a kolostor könyvek nélkül olyan, mint a katona fegyver nélkül. Ha e gondolatot tovább visszük az örményekre alkalmazva, akkor láthatjuk, hogy az örmény kolostorokban, de az egész örmény egyházban a kezdetektől fogva ott van a könyvek serege. Mégpedig igen megbecsülten, és ez ebből a kiállításból is látható.

Tudjuk, hogy a hagyomány szerint az örmények körében már Bertalan és Tádé apostolok is térítettek (Bertalan 68-ban, Tádé 50-ben szenvedett vértanúságot). De az igazi apostol, az igazi egyházszerző Világosító Szent Gergely volt. Élete első fele mondhatni vértanúság, a szenvedésekben való állhatatosság győzte meg végül III. Tiridat királyt 298-ban, s azután lett a kereszténység Örményországban államvallás (302 körül) ami az első ilyen eset a világon. (A vértanú magatartás folytán, a görög egyház naptárában szeptember 30-án Világosító Szent Gergelyt mint vértanút tisztelik.)

Az akkor létrejött örmény egyházi élet szír és görög befolyás alatt állt. (Az utóbbira példa, hogy a szertartásokban sok imánál szerepel: Aranyszájú Szent János imája. Ő pedig görög egyházatyja.) Ennek a befolyásnak vetett véget az, hogy Szent Meszrop megalkotta a örmény írást (406). Hogy ez a görög befolyás hamar véget ért, azt is eredményezte, hogy az örmények körében nem alakult ki az ikonművészet, de kialakult a kódexek illusztrációinak, a miniaturáknak a művészete.

A középkori könyveket nevezzük kódexeknek. Mikor az örmény irodalom létrejött, akkor kezdődött az átmenet az ókori iratkezcsektől a könyvekre. A miniatúra

- az eredeti latin szó jelentése kicsiny, mivel kis hely állott a könyvben rendelkezésre
- a kódexek képeit jelenti, melyeket sok esetben a szövegek nagy kezdőbetűihez festettek. A miniaturakészítőket illuminátoroknak is nevezik, s a szó világosítót jelent, (ím milyen „véletlen” egybeesés Világosító Szent Gergely jelzőből eredő nevével!)

A miniaturák között vannak egészen egyszerűek s vannak ikonszerűek. Lám, azért az ikonművészet hatott!

Tudjuk, két Örményország volt: Nagy- és Kis-Örményország. A Nagy a történelem viharában megsemmisült; a Kis-Örményország a Kilikiai Örményország. S ezek a folyton megisméltető viharok eredményezték az örmények szétvándorlását. De ha menekülni kellett, akkor mentették a kódexeket is, akár lapokra szétszedve, azután megpróbálták őket összegyűjteni.

Örményország fővárosában, Jerevánban található az örmény nemzeti könyvtár, a Matenadaran. Több mint tizenkétezer könyvet őriznek a IX-XVIII. század közti időkből, valamint négyezerhez közeli töredéket. A Matenadaran egykor egyházi kezelésben volt, a szocialista időkben vette át az állam.

Az örmény irodalom első művei bibliamagyarázatok voltak, fordítottak más nyelvekből is, így történt meg, hogy az örmény szövegek sok régi művet megőriztek, melyeknek eredeti nyelven írt szövegei elvesztek. Korán elkészült az örmény bibliafordítás is, amelyet a fordítások királynőjének neveznek.

A kódexek mentésében kivették a részüket a mechtaristák is, mind Velencében, mind Bécsben jelentős könyvtár van, akik jártak ott, megtekinthették. Velencében - Szent Lázár szigetén - egy külön szárnyat emeltek a régi könyvtárnak, ahol számos, nem örmény nyelvű könyv is található.

Ezen a kiállításon a Matenadaran XIII-XVI. századi kódexeinek részleteit, miniatúráit megelevenítő ábrázolások kerülnek bemutatásra. Származási helyüket tekintve helyet kap Nagy-Örményország, Kilikiai tartomány. Jelentősek a Vaszpurakan tartományból származó miniatúrák. E tartomány főhelye Ecsmiadzin volt, a legfőbb katolikosz (általános főpásztor) székhelye. (Voltak más katolikoszai is az örmény egyháznak, a kilikiai katolikosz ma Libanonban él.) Általában Örményország északkeleti területén keletkezett sok kódex. De lehetne sorolni más származási területeket is: a Szevan tó medencéje, Nahicsevan, Ani városa, Krim, s ez már a diaszpórára esik, de mindenütt, ahol örmények voltak, a kódexek fellelhetők.

Hogy a kiállítás nézőinek legyen viszonyítási alapjuk, ezért mintegy záró részként bemutatásra kerül néhány XIII-XIV. századi magyar kódex. Ez az összehasonlításra ad alkalmat.

Legvégül szeretném két személyes élmény ismertetésével befejezni. Egy régebbi és egy újabb élmény. Először az utóbbit mondom el. 1997-ben voltam az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által szervezett utazással Velencében, Szent Lázár szigetén. S ott láttam kiállítva egy miniatúrát, amely apácákat ábrázolt. Ehhez tudni kell, hogy jelenleg az örmény nemzeti egyházban nincsenek apácák, de íme egy miniatúra tanúsága, hogy évszázadokkal ezelőtt voltak. A másik egy karácsonyi üdvözlőlaphoz kapcsolódik, melyet egy magyarörmény orvostól kaptam vagy 20 éve karácsonyra. (A motívummal azóta már találkoztam örmény kódexeket ismertető albumban.) Az Izaias 1,3 bibliai részre visszamenő ábrázolás: a betlehemi istállóban a szamár és az ökör a jászolban fekvő kis Jézusra tekint.

A karácsony születésnap, egy kiállítás is lehet hasonló, amikor újabb ismeretek születnek bennük, hogy lelki világunkat gazdagítsák.

Dr. Sasvári László

(Elhangzott 2002. június 8-án az „Örmény kódexművészet” című kiállítás megnyitóján.)

* * *

Régi könyvek üzenete

gondolatok az *Örmény kódexművészet* című kiállítással kapcsolatban

Néha szabad a gondolatokkal játszani: ha ez az anyag nem gondosan készített műnyomatok és fénymásolatok gyűjteménye volna, hanem a kiállított kódexlapok eredetiek, akkor ez a kiállítás nem a II. kerületi Horváth utcai kiállító teremben nyílik meg, hanem a Nemzeti Múzeumban, vagy a Nemzeti Galériában, és a látogatókat csak gondos, előzetes motozás után engednék be, a termet pedig elektronikával támogatott fegyveres őrök vigyáznák.

Hálistennek a dr. Issekutz Sarolta által rendezett kiállítás „csak” műnyomatokból, fénymásolatokból áll, (és a „csak” szó idézőjelét ezúttal tessék nagyon komolyan venni). Így aztán a kiállítást könnyedén megnézhetné bárki (érdemes volt), nem kellett motozástól tartanunk és nem géppisztolyos őrök között téblábolva nézhettük a... a csodákat.

Mert csodákat láthattunk.

Legyünk lényegre törőek: az a kiállítás, amit a II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat, a Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (a Fővárosi Közgyűlés Kisebbségi, Emberi Jogi és Vallásügyi Bizottsága Esélyegyenlőség Alap, valamint a Humanitas Civitatis Alapítvány támogatásával) *Örmény kódexművészet* címen létrehozott, az mind közönségesen a könyv, az írás, az emberi gondosság dicsérete.

Kimondatlanul is az. De nagyon az.

Az eredeti kódexlapok különféle kolostorok, nemzeti gyűjtemények és könyvtárak hűvösében lapultak (és mint dr. Sasvári László bevezetőjéből tudjuk, jelenleg az örmény főváros nemzeti könyvtára őrzi őket). Az írás csodája pedig az, hogy örökíthető, másolható - erről már szoltunk júniusi számunkban (A „felület” című írásunkban). Akkor azonban érthetően nem esett szó a mai, technikailag tökéletessé váló másolat lehetőségéről, amikor nem csupán az írás, mint gondolatközvetítő örökítődik tovább hiánytalanul, hanem annak képi megjelenítése is.

Ez a képi megjelenítés pedig a kódexek világában különösen fontos.